

Бугерко Я.М.

Феномен духовності у контексті філософсько-психологічних досліджень

Бугерко Ярослава Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент,
докторант кафедри психології та педагогіки
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

Анотація. У статті розглянуто нові методологічні підходи до аналізу буття і сутності людини, виходячи з розуміння її природи як людини-духовної. Показано стан сучасних психологічних досліджень, який характеризується експансією у напрямі вивчення категорійної структури «душа-дух», поряд із класичною структурою «душа-тіло». Зазначено, що духовне життя людини виходить за межі об'єктивної дійсності і належить до внутрішньої реальності, яка недоступна зовнішньому об'єктивному спостереженню. Відмінність між духовним та душевним життям вловлюється самим суб'єктом як відмінність між його екзистенцією, внутрішнім глибинним буттям і поверхневим пластом Я особистості.

Ключові слова: духовність, гносеологія, глибинне пізнання, трансцендентність, духовний розвиток

Вступ. Проблеми людини і особливості людського пізнання посідають центральне місце в сучасній філософії і психології. Той факт, що вивчення духовності в останні роки набуває все ширшого і глибшого дослідження, є надзвичайно красномовним. Подібно, як проблема раціональності «вперше формулюється в епоху, коли похитнулася віра в розум» [9, с. 182], проблематика духовності інтенсивно досліджується при наростанні відчуття її нестачі, зростання проявів неморальності і бездушності в суспільному середовищі. Значні невідповідності в базовому розумінні духовної реальності людини, спонукають до пошуку смислових і теоретичних конструкцій, які дозволяють аналізувати феномен духовності цілісно, а не лише в контексті абстрактно виділених сторін чи сфер духовного життя.

Короткий огляд публікацій з теми дослідження. У традиційній філософсько-психологічній літературі духовність людини найчастіше пов'язують із суспільним та смислотворчим характером її життєдіяльності. В останні роки з'явилася низка досліджень, які по-новому осмислюють буттєві засади існування людини, утверджують пріоритет духовних начал людського існування. Нові методологічні підходи до проблеми духовності містяться в працях М.К. Мамардашвілі, М.С. Кагана, С.Б. Кримського; вивченню духовної сфери особистості присвячені праці В.Д. Шадрікова, В.І. Слободчикова, Б.С. Братуся; загальні підходи до духовності як інтегральної якості смисложиттєвих цінностей відображені в дослідженнях Т.В. Холостової, І.А. Гундарова, Л.П. Буєва, В.Г. Федотової. Сакральний простір духовності в структурі індивідуального і колективного несвідомого виявляється різними школами психоаналізу. Феномени духовності у взаємозв'язку з проблемою віри розглядаються в науковій школі Т.С. Яценко. В переважній більшості досліджень духовність постає інтегральною ціннісною характеристикою як здобутків світової культури, так і сакраментальних інтенцій життєздійснення особистості, специфічною психічною активністю, що визначає досвід самопізнання, самовизначення, самовдосконалення та самореалізації особистості як суб'єкта життєтворчості (О.І. Климишин, М.В. Савчин).

Однак відсутність єдиної, цілісної концепції духовності приводить до змішування проблеми сутності духовності з проблемами її специфікації. Більшість дослідників дотримуються методологічної установки на ґрунтовне дослідження окремих аспектів і компонентів духовності і зосереджують свою увагу на розгляді таких її елементів як віра, знання, моральність та ін., розглядають роль духовності в суспільному житті і становленні особистості, аналізують відмінність духо-

вності від світогляду. А тому **мета статті** – здійснити теоретико-методологічне обґрунтування сутнісного змісту феномену духовності в контексті сучасних філософсько-психологічних досліджень, розкрити духовність як специфічно людський вимір існування людини, процес взаємовпливу людини і світу, котрий здійснюється у їх безпосередній суб'єкт-об'єктній взаємодії.

Матеріали і методи дослідження. З метою системного аналізу поняття духовності використано методи теоретико-методологічного аналізу і узагальнення наукових даних з проблеми духовності, системно-структурний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизацію. Зasadничими принципами дослідження виступили загальнопсихологічні принципи комплексності, системності, розвитку, гуманізму, суб'єктності.

Результати і їх обговорення. Аналіз основних тенденцій розвитку науки другої половини ХХ століття показує неспроможність визначити незмінну константу ества людини. Від моменту виникнення класичної науки змінювалися провідні культурні форми пошуково-дослідної діяльності (починаючи від наукових фактів, теорій, сміливих теоретичних гіпотез (К. Поппер) до парадигм (Т. Кун), епістем (М. Фуко), раціональних дослідницьких програм (І. Лакатош)). Поряд із дисциплінарними дослідженнями все більшої вагомості набули міждисциплінарні і проблемно зорієнтовані, об'єкти вивчення яких – складні, часто унікальні, динамічні системи, які характеризуються відкритістю і саморозвитковістю. Стало зрозуміло, що з об'єктами людиновимірного типу і багатоаспектного упредметнення не можна вільно експериментувати, оскільки при цьому виникає ціла низка проблем етичного характеру. Нові методологічні підходи до аналізу буття і сутності людини з необхідністю передбачають розуміння природи людини як *людини-духовної*, а тому в постнекласичній науці проявляється тенденція долучення її до контексту сучасної культури з її світоглядними універсаліями, релігійними, моральними, естетичними, ціннісними орієнтаціями та особистісними настановленнями науковців.

Сучасний стан психологічних досліджень характеризується експансією у напрямі вивчення категорійної структури «душа-дух», поряд із класичною структурою «душа-тіло». Попри те, що первинна дефініція поняття «психологія» означала вивчення душі (з грецьк., *psyche* – душа, *logos* – вчення), однак дуже швидко (менш як через півстоліття від її створення) відбувся певний відхід цієї науки від першопочаткової орієнтації предмета дослідження. Так, вже С.Л. Франк стверджував: «Ми стоїмо не перед фактом зміни одних вчень про душу іншими (за змістом і характером), а перед фактом аб-

солотної ліквідації вчення про душу... Прекрасне означення «психологія» – вчення про душу – було просто незаконно вкрадене і використане як титул для зовсім іншої наукової ділянки» [11, с. 422], Факт «забуття людини» в психології констатував і Л.С. Виготський: «Класична природничонаукова психологія – це зовсім не вчення про душу і душевні явища, це вчення про психіку як властивість високоорганізованої тілесності, зокрема, – мозку. Всі інші характеристики психіки людини (особистісні, духовні, моральні) не виводяться з її адаптивних функцій. Психіка не є особистісною і сама себе не розвиває» (цит. за [3, с. 42]).

Перед сучасною психологією постало важливе завдання – повернення її духовного виміру. На це вказують і зарубіжні, і вітчизняні дослідники. Так, Джеймс Гілмен, Дейвід Елкінз критикують сучасну психологію за втрату свого коріння, а отже й ідентичності і пропонують зробити душу центром психотерапевтичної роботи і мірою психологічної дисципліни, стверджуючи, що «де є зв'язок з душею, там психологія; де такого зв'язку нема, те, що має місце, краще назвати статистикою, фізичною антропологією, культуровою журналістикою або вихованням тварин» [2, с. 102]. Людина як душевна і духовна реальність розглядається в дослідженнях Б.С. Братуся, Е.І. Ісаєва, В.І. Слободчикова. Вони першими на пострадянському просторі піддали глибокій критиці реальний стан досліджень людини сучасною психологією, вказали на відносність та міфологічність збудованого психологією власного світу знань про людину, в якому успішно функціонують такі моделі і типи її душевного устрою, як особистість «за Фройдом», «за Роджерсом», «за Франклом» та ін. Реальною перспективою для психології як науки, на думку українських дослідників М.В. Савчин, О.І. Климишин, є перехід від гуманітарної парадигми до есхатологічної, орієнтованої життєтворчим світлом і смыслом християнської культури. Науковці констатують той факт, що із розвитком наукових знань психологія все більше віддалилася від об'єкту свого дослідження, обмежуючи, модифікуючи його, орієнтуючись то на несвідомі потяги, то на поведінкові реакції, то на репертуарно-рольові засади організації людської природи і, хоча це звучить парадоксально, перестала мати пряме відношення до душевного життя як такого. Вихід із даної ситуації науковці вбачають в тому, щоб «поглянути на людину передусім як на істоту одухотворену, репрезентовану тілесними, душевними, духовними складниками; не обмежувати пізнання людини лише горизонтальною площиною її реалізації, а враховувати (і, очевидно, визнати пріоритетною) вертикальну площину життєздійснення людини» [3, с. 45].

Проблему духовності дуже важко ставити і вирішувати у виключно академічній манері, оскільки предмет вивчення – цілісний і нескінченно різноманітний духовний світ людини – виростає з духовних інтуїцій, є суб'єктивним і індивідуальним, а тому не піддається виразу у вигляді наукової або метафізичної системи. Духовному досвіду людини, «жива тканина якого з усіма своїми проявами опирається понятійному схопленню і теоретичній обробці, якнайкраще підходить характеристика, яку Лев Шестов дав істині, сказавши, що вона не лише існує, але, мабуть, і живе. І, як усе живе, не лише ніколи не буває собі рівна, але і не завжди на себе схожа» (цит. за [9, с. 6]).

Власне, духовність укорінена в онтичних засадах естества людини. В той же час онтологія як вчення про буття не може відкрити всі глибинні властивості людини, оскільки структура рівнів буття людини (а до неї, за визначенням А.О. Осипова, відноситься тіло людини з його фізичними, хіміко-біологічними, фізіологічними процесами, відчуттєвий, емоційний, раціональний, рівень цінностей та ідеалів і навіть рівень Абсолюту, уявлення про який виходить за межі будь-яких визначень, символів, образів) – лише частково усвідомлюється людиною на емоційному, раціональному і рівні ідеалу (а саме в межах цього усвідомлення існують гносеологія та метафізика, як теоретичне осягнення дійсності) [5, с. 62].

Класична теорія пізнання (гносеологія) традиційно будувалася на протилежності суб'єкта і об'єкта, як взаємодіючих чинників процесу пізнання: свідомі істота, яка пізнає – суб'єкт, а пізнавана дійсність – об'єкт. Однак складність полягає в тому, що об'єктом і суб'єктом трансформацій у духовному зростанні є сама людина. Протиставлення суб'єкта і об'єкта виникло як результат панування у філософії парадигми предметності усвідомлення природи буття. Встановлення зв'язку між такими суб'єкт-об'єктивними предметностями досягається за рахунок редукції або суб'єкта до об'єкта, або ж об'єкта до суб'єкта. Результат – розчленування однієї із сторін в іншій. Матеріалізм і суб'єктивний ідеалізм об'єднує однаковий засіб, за допомогою якого здійснюється редукція як у одному, так і у іншому випадку – це логіко-дискурсивна процедура доведення зв'язку цих протилежностей (суб'єкт і об'єкт), яка здійснюється у суто епістемологічному вимірі антропо-буття, не враховуючи ноологічного (духовного) виміру людини.

Варто зазначити, що матеріалістична філософія загалом заперечує будь-яку духовну природу суб'єкта і об'єкта, а в психології дана світоглядна тенденція значною мірою деформувала саме розуміння людини, оскільки завдяки настановленням матеріалізму й механіцизму вся колосальна складність і багатство людської істоти зводилося до чогось елементарного, простого, доступного для управління й контролю [3, с. 44]. На протигагу матеріалізму, ідеалізм виходить з визнання духовної природи суб'єкта і об'єкта. У філософському словнику зазначено: «За ідеалістичними вченнями, суб'єктом є самосвідомість, мисляче і відчуваюче «Я» або дух, «абсолютний дух» тощо, об'єктом – пізнавана реальність, що тлумачиться як породження духовного суб'єкта. Ідеалізм абсолютизує активну, діяльну, творчу сторону суб'єкта пізнання» [10, с. 669]. Водночас, ідеалістичні уявлення про суб'єкт-об'єктні відношення є надмірно абстрактними. Так наприклад, класичний німецький ідеалізм підмінив проблему людини як суб'єкта пізнання, проблемою суб'єкта як трансцендентної свідомості (Кант), не індивідуального і не людського Я (Фіхте), світового абсолютного духа (Гегель). Фактично, пізнання перестало бути людським пізнанням, а стало абстрактним пізнанням, пізнанням світового розуму. Філософів, котрі намагалися будувати гносеологію на реальному, особистісному людському пізнанні, звинувачували в психологізмі. «А тому в німецькому ідеалізмі лишилася головна неясність: яке існує відношення між трансцендентною свідомістю, розумом, суб'єктом епістемології і самою людиною,

людиною духовною. Бо пізнає все ж таки людина» [4, с. 19].

Принциповою помилкою, на думку В.Д. Онищенка, було те, що ноологічне в людині було віднесене до чисто психологічного, а вся духовно-пізнавальна сфера зведена до свідомості. Виникла ситуація, за висловом М.О. Бердяєва, коли сама людина стала ніби на перешкоді до свого філософського і духовного пізнання. Намагання ж філософії і гносеології звільнитись від «суб'єктивної присутності людини», від «психологізму» були безплідними, оскільки справжня філософія - антропологічна і антропоцентрична. Противагою класичному абстрактному гносеологізму став ноологічний метод пізнання. Його засновник, німецький філософ Рудольф Ейкен, вважав, що саме ноологія має встановити, як людина досягає розуміння і засвоєння духовних сутностей. Вводячи поняття Абсолютного Духовного Життя, яке підноситься над емпіричністю природного світу і людини дослідник наголошує, що «цей вищий світ духа, що входить в емпіричний світ душі людини, може бути проявлений лише через морально-духовні зусилля, морально-духовні вчинки» [4, с. 21], до яких відноситься і вся духовна діяльність, і культура взагалі.

Сучасна психологія намагається подолати розірваність людського існування на суб'єктивний і об'єктивний плани шляхом онтологізації суб'єктивності, індивідуалізації форм, змістів і смислів суб'єктивної активності людини. При цьому В.О. Татенко вводить поняття «субстанціальних інтуїцій суб'єктивного ядра психіки», щоб підкреслити «живо-творний» і «духо-творний» характер цієї інстанції [8, с. 324]. Проникнення в сутнісні глибини буття людини, у світ її значущих переживань, цінностей і смислів, спроби сутнісної рефлексії природи психіки з необхідністю повертають дослідників до ніби застарілих, але насправді метаісторичних категорій «душа» і «дух». Науковець зазначає, що «видається цілком доречним співвіднести поняття «дух» у його онтичному значенні «із себе творчої сили» з поняттям суб'єктивності, а поняття «душа» із спроможністю до вчинку» [8, с. 349]. Визнання людини духовно-душевною істотою означає, що вона не лише потенційно є суб'єктом власного життя, але й виявляє цю здатність через вчинкову активність.

У сучасній психології розглядають різнопланові суб'єкт-суб'єктивні, суб'єкт-об'єктивні, об'єкт-суб'єктивні, об'єкт-об'єктивні взаємодії. Значний вклад в дослідження своєрідних «об'єкт-суб'єктивних» зв'язків в ядерних пластах психічного вніс Жак Лакан та його послідовники. Так, вони стверджували, що «суб'єкт конститується особливим об'єктом, прихованим у його глибинах – тим, «що є в мені, окрім мене самого», сутність у мені, яку неможливо об'єктивувати і якою не можна оволодіти. Це – та точка Реального в самому осередку суб'єкта, яка не може бути символізована, яка виникає як осад, залишок будь-якої сигніфікації – тверда серцевина, що втілює жахаючу насолоду» (цит. за [8, с. 325]). Цікаво, що це психоаналітичне поняття суб'єкта певним чином збігається з філософським трактуванням духовного у С.Л. Франка. Так, вчений розглядає духовність як процес взаємовпливу людини і світу, котрий здійснюється у їх безпосередній суб'єкт-об'єктивній взаємодії. Духовне життя людини виходить за межі об'єктивної дійсності і належить до внутрішньої ре-

альності, яка недоступна зовнішньому об'єктивному спостереженню. Аналізуючи той факт, що первинна реальність є реальністю внутрішнього життя людини, С.Л. Франк розрізняє поняття «суб'єктивність» і «суб'єктивність». Так, коли якесь уявлення помилково приймається за знак або вияв явища, що відноситься до зовнішнього об'єктивного світу, його називають «суб'єктивним» в сенсі його ілюзорності. При цьому ілюзорним, тобто помилковим, є не саме явище (таке поєднання понять було б просто безглуздом), а лише його тлумачення. Так, наприклад, зміст сну не входить до складу зовнішньої дійсності, але він є реальною подією в житті людини, іноді навіть більш важливою, ніж інші події її зовнішнього життя (про це свідчать результати роботи психоаналітиків). Таким чином, суб'єктивне буття не менш реальне, ніж буття зовнішньо-об'єктивне, а тому, стаючи предметом спостереження і пізнання, воно саме входить до складу об'єктивної дійсності.

Зазначене стосується не стільки духовного, як душевного життя людини. Відмінність між цими вимірами людського Я вловлюється самим суб'єктом як відмінність між його екзистенцією, внутрішнім глибинним буттям (духовне життя) і поверхневим пластом Я особистості (душевне життя), зміст якого безпосередньо усвідомлюється і легко об'єктивується, як щось, що відбувається «в мені» і цим відрізняється від зовнішнього, матеріального світу. Духовне життя самого суб'єкта не суб'єктивне, «не належачи до складу об'єктивної дійсності, воно залишається справжньою, у відомому сенсі самоствердною, міцно затвердженою первинною реальністю» [12]. Ця реальність набагато важливіша і значиміша, ніж об'єктивна дійсність. Бо людина може в певній мірі «закрити очі» на об'єктивну дійсність, відсторонитися, відмовитися від неї, втратити зв'язок з нею, але ніяк і нікуди не може відійти від реальності внутрішньої, від реальності свого власного Я, яке є і залишається в ній. Це глибинне буття живе, конкретне і його повнота суцзя в людині, навіть коли вона його не помічає. Саме це дозволило В. Франкль, засновнику логотерапії, стверджувати, що «людина більша за психіку: людина є дух. Самим актом власної самотрансценденції вона залишає площину чистої біопсихології та вступає до сфери специфічно людської, до ноологічного виміру» [13].

Використовуючи розширене тлумачення трансцендентного, Гельмут Райх метафорично ілюструє природу духовності за допомогою параболи, кожна з гілок якої спускається з нескінченності до точки, де дві гілки зустрічаються. Трансцендентна гілка починається від нескінченності Трансцендентного, через духовний пошук до людського тіла як втілення духу. А іманентна гілка починається від несвідомого, через усвідомлення людиною містичності свого походження, рефлексування до її холістичної свідомості і далі до потенційної сублімації сексуальних потягів. У межах цієї метафори індивіди та їхній духовний розвиток «розташовуються» у точці зустрічі двох гілок параболи. Саме до цієї точки «виявляються втягнутими тіло і душа (психіка), емоції та пізнання, «Я» та «Інший» (Інші), приєднання і відокремлення, природа і культура, раціональне та ірраціональне, дедуктивне та індуктивне, окреме і цілісне, минуле й майбутнє, відоме й невідоме, трансцендентне та іманентне» [6, с. 146]. Таке пояснення трансцендентності та іманентності духовності, дозволяє зрозуміти її

природу як своєрідний дар: не можливо завоювати її силою, однак саме у визначений час вона відкриється людині, яка має довіру і любов та залучена до духовно-пошуку.

Дане твердження співзвучне думці М.В. Савчина про те, що духовне в особистості є водночас іманентним її природі і трансцендентним за походженням. Так, вчений стверджує, що «духовна основа людини – це її внутрішня особа. Духовність – це не продукт культури, що нав'язаний людині ззовні; це істинне єство людини, що дремає в глибинах її духу, її надсвідомого» [7, с. 79]. В той же час, відзначаючи, такі характеристики онтологічного духовного, як надчасовість, позачасовість та необмеженість у просторі, вчений наголошує на складності пізнання даного феномену, вказуючи, що відношення між духовністю і сферою раціонального знання є не логічним, а надлогічним [7, с. 45].

Розуміння духовності як визначальної сутності людини, глибинної інстанції, завдяки якій особистість стає самодостатнім суб'єктом своєї життєдіяльності, з необхідністю ставить питання вивчення її джерел і витоків. Як показують дослідження глибинної психології, джерела суб'єктивності приховані у несвідомій сфері, в об'єктивних її детермінантах. Психічне в людині є цілісним, у свідомому наявне й несвідоме, а передсвідоме як форма несвідомого розкривається, виявляється за законами свідомого, тобто через свідоме та завдяки йому [15, с. 78]. З огляду на вказане, є можливість вивчення *несвідомої духовності*, яка архетипно містить корені та джерела усього того духовного, морального, яке усвідомлюється суб'єктом, про що стверджується в роботах В. Франкла: «Пласт несвідомої духовності містить джерела і корені всього усвідомлюваного. Іншими словами: ми знаємо і признаємо не тільки несвідоме у вигляді потягів, але і духовне несвідоме, і в ньому ми бачимо основу всієї свідомої духовності. «Я» не знаходиться у владі Воно, але дух спирається на несвідоме» [14, с. 96]. На думку вченого, духовно-моральне видобувається з несвідомого інтуїцією, воно не підлягає раціональному пізнанню, тому що сутнісно ірраціональне та алогічне. Дійсно, важко знайти логічні аргументи поясненню альтруїстичній самопожертві чи діяльному самозреченню суб'єкта на користь інших, до яких спонукає його совість, і які не приносять жодного зиску, прибутку чи утилітарної користі йому самому [1, с. 75]. Ірраціональність духовності, моральності особистості є, за В. Франклом, найпереконливішим свідченням їх надприродного, божественного походження.

Теологія і класична філософія навчали, що власна душа або життя є надбанням важливішим і потрібнішим людині, ніж усі багатства і царства світу, оскільки «усе зовнішнє і об'єктивне існує для мене, доступне мені і має для мене значення лише в його відношенні до первинного безпосереднього буття мене самого» [12]. Розуміння того, що зовнішній світ, порівняно із внутрішнім буттям людини, є відносно другорядним супутником нашого справжнього буття, фактично рятує людину від деперсоналізації, коли суб'єкт стає об'єктом і людина «втрачає свою характерну якість суб'єкту, котрий, зрештою, є самодетермінованим» [13], або словами С.Л. Франка – від «знеособлення особи, її духовного вмирання або паралічу – явищем, характерним для нашої сучасної епохи» [12].

Сучасні дослідження антропологів відзначають, що людський дух апріорно завжди відкритий до сприйняття і пізнавального виходу в Абсолютну Реальність. Така трансцендентна спрямованість до Абсолюту реалізується в кожному духовному акті пізнання, незалежно від того, чи усвідомлює це людина і чи хоче вона цього. Виявляється, що активність трансцендуючої людської особистості в духовно-розумовому пізнавальному процесі має глибинний ноологічний смисл. Людина «в принципі, в сутності своїй, постійно спрямована за межі видимої і об'єктивної реальності. В цій трансценденції реалізується людська свобода пізнання, свобода волі і дії, тобто глибинна ноологічна свобода людини. Тут людина переростає зовнішню природну примусовість» [4, с.53].

Таким чином, узагальнене наукове пізнання має орієнтуватися не тільки на зовнішню реальність, але й на внутрішнє екзистенційне, самодостовірне буття, де розщеплення на суб'єкт і об'єкт втрачає сенс, а відтак пізнання поряд із сциєнтистським смислом наповнюється глибинним екзистенційним розумінням. Сучасна наука формує нові методологічні підходи до аналізу буття і сутності людини, спираючись на розуміння природи людини як людини духовної. У філософії таким напрямком досліджень є ноологія (методологічну основу якої становить поєднання здобутків феноменологічного підходу із філософсько-антропологічним осягненням природи духовності), у теології – агіотерапія (терапевтичне богослов'я), в психології – християнсько-орієнтований підхід.

Висновки

1. Нові методологічні підходи до аналізу буття і сутності людини показують, що духовність укорінена в онтичних засадах єства людини, є постійно відновлюваним процесом взаємовпливу людини і світу, котрий здійснюється у їх безпосередній суб'єкт-об'єктній взаємодії. Духовне життя людини виходить за межі об'єктивної дійсності і належить до внутрішньої реальності, яка недоступна зовнішньому об'єктивному спостереженню. Витоки і джерела духовності лежать не лише в сфері свідомого, але й у несвідомих структурах психіки.

2. Проблему духовності важко ставити і вирішувати у виключно академічній манері, оскільки об'єктом і суб'єктом трансформацій у духовному зростанні є сама людина, а предметом вивчення – цілісний і нескінченно різноманітний духовний світ людини, який постає з духовних інтуїцій, є суб'єктивним і індивідуальним, а тому не піддається виразу у вигляді наукової або метафізичної системи.

3. Сучасна психологія намагається подолати розірваність людського існування на суб'єктний і об'єктний плани шляхом онтологізації суб'єктивності, індивідуалізації форм, змістів і смислів суб'єктної активності людини. Проникнення в сутнісні глибини буття людини, у світ її значущих переживань, цінностей і смислів, спроби сутнісної рефлексії природи психіки з необхідністю повертають дослідників до ніби застарілих, але насправді метаісторичних категорій «душа» і «дух». Визнання людини духовно-душевною істотою, означає, що вона не лише потенційно є суб'єктом власного життя, але й виявляє цю здатність через вчинкову активність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугерко Я.М. Глибинний потенціал духовних цінностей особистості // Black Sea. Scientific Journal of Academic Research. – March 2014. – Vol. 10. – P. 73-78.
2. Елкінз Д. Психотерапія і духовність: на шляху до теорії душі // Гуманістична психологія : [Антологія в 3-х томах]. Т. 2: Психологія і духовність. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2005. – С.102-120.
3. Климишин О.І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2010. – 440 с.
4. Онищенко В.Д. Філософія духа і духовного пізнання : Християнсько-філософська ноологія. – Львів : Логос, 1998. – 338 с.
5. Осипов А.О. Онтологія духовності: [монографія : у 2-х книгах]. – Кн. 1. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 240 с.
6. Райх Г. Духовний розвиток: підходи де Віта і Грофа (рецензія) // Гуманістична психологія : [Антологія в 3-х томах] Т. 2: Психологія і духовність. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2005. – С.145-156.
7. Савчин М.В. Духовний потенціал людини. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського університету, 2001. – 203 с.
8. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / [за заг. ред. В.О. Татенка]. – К.: Либідь, 2006. – С. 316-358.
9. Токарева С.Б. Проблема духовного опыта и методологические основания анализа духовности. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2003. – 256 с.
10. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука, – 2-е вид., – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
11. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с.
12. Франк С.Л. Реальность и человек. Метафизика человеческого бытия: С. Л. Франк. – URL: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/frank/frank006.htm>.
13. Франкл В. Динаміка та цінності: Віктор Франкл. – URL: <http://www.management.com.ua/vision/vis002.html>.
14. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
15. Яценко Т.С. Пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки у процесі глибинної корекції // Психологія і суспільство. – 2013. – № 1. – С. 75-85.

REFERENCES

1. Buherko Ya.M. The Deep Potential of Spiritual Individual Values // Black Sea. Scientific Journal of Academic Research. – March 2014. – Volume 10. – P. 73-78.
2. Elkinz D. Psychotherapy and Spirituality: Towards a Theory of Soul // Humanistic Psychology : [Anthology in 3 volumes]. T. 2: Psychology and Spirituality. – K: Univ. PULSARY publishing house, 2005. – P.102-120.
3. Klymyshyn O.I. Individual Spirituality Psychology: Christian-Oriented Approach. – Ivano-Frankivsk: Hostynets, 2010. – 440 p.
4. Onishchenko V.D. Philosophy of Spirit and Spiritual cognition: the Christian Philosophical Hoology. – Lviv: Logos, 1998. – 338 p.
5. Osipov A. Ontology of Spirituality: [monograph: in 2 books]. – Book. 1. – Mykolajiv: Publishing MSHU. Petro Mohyla, 2008. – 240 p.
6. Reich G. Spiritual Development: de Wit and Grof approaches (review) // Humanistic Psychology: [Anthology in 3 volumes] T. 2: Psychology and Spirituality. – K: Univ. publishing house PULSARY, 2005. – P.145-156.
7. Savchyn M.V. Human Spiritual Potential. – Ivano-Frankivsk: Publishing of Precarpathian University "Play", 2001. – 203 p.
8. Tatenko V.A. Subject-action Paradigm in Modern Psychology // Man. Subject. Action: Philosophical and Psychological Studies / [for the general ed. V.O.Tatenka]. – K. : Lybid, 2006. – P. 316-358.
9. Tokareva S.B. Problem of Spiritual Experience and Spiritual Analysis Methodological Basis. – Volgograd: Publishing VolHU, 2003. – 256 p.
10. Philosophical Dictionary / Ed. V.I. Shynkaruk. – 2nd ed. – K. : Head. Ed. USE, 1986. – 800 p.
11. Frank S.L. Spiritual Foundations of Society. – M. : Republic, 1992. – 511 p.
12. Frank S.L. Reality and Man. The Metaphysics of Human Existence: S.L. Frank. – URL: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/frank/frank006.htm>
13. Frankl V. Dynamics and Values: – URL: <http://www.management.com.ua/vision/vis002.html>.
14. Frankl V. Man in Search of Meaning. – Moscow: Progress, 1990 – 368 p.
15. Yatsenko T.S. Cognition of Archetypal Symbolism Individual Originality in the Deep Correction Process // Psychology and Society. – 2013. – № 1. – P. 75-85.

Buherko Ya.M. Phenomenon of Spirit in Philosophy-Psychological Researches Context

Abstract. In paper new methodological approaches is showed to analyze human being and essence with understanding her nature as spiritual human. A level of modern psychological research is analyzed characterized by expansion in direct to learning categorical structure “psyche-spirit” abreast classical structure “psyche-body”. Note that human spiritual life is beyond of objective reality and belongs to inner one which is not available for external objective observation. Difference between spiritual and psychical life feels by subject himself as difference between his existence, deep inner being and the individual I upper layer.

Keywords: spirituality, epistemology, deep cognition, transcendence, spiritual development

Бугерко Я.Н. Феномен духовности в контексте философско-психологических исследований

Аннотация. В статье рассмотрены новые методологические подходы к анализу бытия и сущности человека, исходя из понимания духовной природы человека. Анализируется тенденция современных психологических исследований, проявляющаяся в интенсивном изучении категоричной структуры «душа-дух», наряду с классической структурой «душа-тело». Показано, что духовная жизнь человека выходит за пределы объективной действительности и относится к внутренней реальности, недоступной внешнему объективному наблюдению. Отличие между духовной и душевной жизнью улавливается самим субъектом как разница между его экзистенцией, внутренним глубинным бытием и поверхностным слоем Я личности.

Ключевые слова: духовность, гносеология, глубинное познание, трансцендентность, духовное развитие